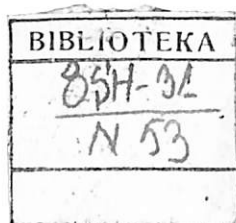

Spartak Ngjela

**r
o
m
a
n**

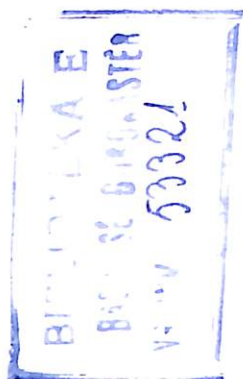
SHPELLA E VRASJES

89H-31
14-53

SPARTAK NGJELA

SHIPELLA E VRASJES

Roman

«APOLLONIA»

I.

I.

Në atë ditë të vrenjtur, që i takoi të binte mu në mesin e vjeshtës së parë, i tërë qytetthi, që trazohej ligisht, rëndom si gjithnjë, nga erërat e lumit përanash tij dhe grykës së klluritë që e kish përballë, jetoi me plot shqetësim mbërritjen e grupit të parë të të internuarve. Dihej ndërkohë që ata do të ndryheshin në kështjellën e vjetër, aty, në ca kazerma krejt të lëna pas dore, që në të vërtetë ishin të reja në moshë, bile shumë më të vonshme nga ai mur i zi i qemotit që i rrethakonte.

Një, dy, tre, katër...

Kamionët filluan të hynin me radhë, njëri pas tjetrit, e njerëzit, si të çmenitur e krejt si të kapur në beh nga uturima e keqe e ca motorëve të vjetëruar, fare pa qëllim, mu si ata fëmijët që posa kanë mësuar numrat, nisën t'i numëronin me mend, një e nga një, tek i shihnin ashtu të ngarkuar cit me njerëz gjithë duke çarë mospërmes qytetit, ngadalë, në rrugën e tij më kryesore. Njëzetedy kamiona ushtarakë që mbartnin njerëz! Se nuk ishin ushtarë, por njerëz çfardo — prandaj asnjëherë nuk kish pasur ngjasë kjo në këtë qytetth: kaq e kaq njerëz të ardhur, kaq shumë bujtës? — Kurrë! E në fakt nuk se ishte përnjëmend kështu, se ata mjeranë të hipur me nguc përmbi kamionë nuk qenë asfare bujtës të mirëfilltë e kurrkush nuk po i mendonte si të tillë:

ata s'ishin as edhe udhëtarë të rastit që do të preheshin ca pak çaste aty, sa për të rimarrë veten — pra, shkurt, ky ishte më në rind një karvan me njerëz të pazakontë që kurrë s'ishite shfaqur më parë, jo vetëm në këtë qytet, por dhe në tërë vendin, askund gjetkë. Ata ishin të gjtnë armiq, ndaj ishte pikërisht kjo gjë e ditur që, uasur pa dasur, bënte vend e qëndronie si një zgor në qënien e seclit, sepse kishite vite tani që ajo tjaë «armik» jo vetëm të trazonte (të thoshe aq ishte rare pak), por edhe të kalte datën e madhe, të tmerronte, për të të thënë ashtu se jeta ishte një hiç e ti mund të ktheheshe fare lehtë në një jarbë, gjer aty sa të mos i vlejë më as dhe vetes sate.

O zot, ç'ishite kjo frymë kaq e ligë që erdhi kështu, krejt befas, për të na prishur qetësinë e për të na zhytur nëpër angushti të tejzgjatura frike, deri në atë cak, sa dhe gjumi të na shprishet e të mos na zërë më natën!

Gjindja shihte kamionët dhe kujtonte veten...

«Se e kisha thënë unë, — belbëzonte plaka nëntëdhjetë vjeçare Hane Egri, — posa që e pashë me këta ay, (ajo ishte fallxhorja më e njohur e krejt asaj nahije), e pasnë vetë shquar që në shënëdereun e stërvjetmë se Zotu e kish zënë me dorë dritën e diellit dhe e kish stërrrosur ligisht këtë anë, për të na përfytur me njëri-tjetrin... Do t'i kërrej më sytë shoshëqit!», bërtiste e bërtiste plaka tek shihte nga dritarja e saj atë vargan të gjatë kamionësh që i drejtohej plot siguri kështjellës së vjetër. «Mallkuar qoftë ai i shthurur... e ngaftë sëmundja e madhe atë të shuar që shau Zotin në këto anë!», çirrej po belbët plaka nëntëdhjetë vjeçare, por krejt kot se askush nuk e dëgjonte, ngase të gjithë qenë futur e vërtitëshin marramendthi në trazimën që shkaktonte utu rima gërryese e motorëve.

Por, pas ca çastesh, gjithçka u bë edhe më e kapshme, se të njëzetedy kamionët gjelbëroshtë, që po e përshkonin qytetthin në rresht, dalloheshin tani qartë bashkë me njerëzit që mbartnin nëpër karrocëritë e tyre.

burra, gra, pleq, plaka, të rinj e gjer dhe fëmijë fare të vegjël, që të gjithë me flokë të shprishur prej erës, me tesha të ndotura. me fytyra të zverdhura nga mundi e gjithë po me një përhirje tërësore në flokë, në tesha e kudo, që sikur e sikur vinte më në fund, mes pluhurit, për t'i uniformuar të tërë, gjer në një ngjashmëri të përgjithshme. a thua se donte të tregonte ashtu se, tek e mbramja, ata që të gjithë ishin, pa dyshim, qenie me të njëjtin fat.

Pse, a nuk qenë vërtet ashtu? Pastaj ata e dinin dhe vetë këtë: deri në ato çaste që të gjithë ishin njerëz krejt të humbur. Veç gjer në ato çaste e aq, se koha nuk dihej çdo të ndillte për të sjellë më pas.

Në fund të fundit janë gjithnjë çastet e vuajtjes që e shtojnë domosdo njeriun të mendojë kohën. Po e ardhmja ç'do të sjellë? Se ndoshta deri atëherë kish gjasë që asnjëri prej tyre të mos e kishte marrë seriozisht të ardhmen. A mos vallë pikërisht ky ishte pastaj dhe vetë ai faji i tyre i pafalshëm, nëse me të vërtetë qëndron faji në mjedisin shoqëror të racës njerëzore?

I kishin mbledhur kokrra-kokrra në të gjithë Veriun. nga çdo zonë e nahije e tij, për t'i grumbulluar. në izolim. brenda në kështjellën mesjetare të një qytetthi krejt jugor. Nga Veriu, thellë në Jug — një rrugë tepër e gjatë e, mbi të gjitha, e lodhshme e pa fare asnjë pushim. kishte qenë ajo e asaj dite. Dhe ja, tani më në fund udhëtimi ishte në të sosur, se ndërkaq u qe shfaqur përpara vetë kështjella e pritshme, emri i së cilës që në nismën e vet. e kishte përshkuar tejtejet të gjithë karvanin. Pra, e kishin përpara. e ajo ngrihej e murrme, e zyrtë mbi gjithë qytetthin e ky kishte shumë e shumë kohë që s'i kish kushtuar asnjë lloj vëmendjeje. E kishte lënë me mospërfillje të prehej aty ku qe thjesht ndoshta si një bunker gjigand, i ngulur thellë në tokën shiosë, mu përskaaj tij. Asgjë më tepër, se kishte pesë a gjashtë brezni të shkuara me radhë që nuk u kish hyrë fare në punë, për hiç gjësendi. Koha e kishte shtyrë në humbellat e harresës e, nëse tani njerëzit po

kujtoheshin prapë për të, ishte po koha që e kishte tërhequr për t'i kërkuar ndihmë. E keni harruar ju, por s'ë kam harruar unë!, sikur thoshi koha me gulcin e saj në ato çaste, kur ua dëftente kështjellën me gisht të gjithëve — edhe qytetthit, edhe të internuarve. Por më shumë këtyre të fundit. E këta e dinin mirë se aty, brenda mureve të zeshkët të asaj ngrehine të gurtë, këtej e më pas jeta e tyre do të vijonte të rrinte e njësuar me hallin, ashtu siç kishte ecur gjer tani nëpër vande të tjera, qyshse i kishin kapur për të mos i lënë më të lirë — me një hall të madh e me një vuajtje të tejzgjatur, që prorë do të merrte për të ecur mes zërit të shuar të psherëtimës e asaj çjerrjes rrënqethëse që del gjithmonë prej rënkimit: me lotin, por në më të shumën e herës me frikën si thikë mu në mes të gjoksit, që shpesh e më shpesh do t'i thërriste me emër vetë lebetisë, ngaqë vdekjen do ta ndiente pak e nga pak, përherë e më afër. Tëq e fundit s'kish tjetër, se edhe ajo ulurimë shungulluese e motorëve të dalë kohe që gërhishnin si me kast, gjithë atë ditë, të lume udhëtimi, s'kishin bërë tjetër veç u kishin ngjallur thekshëm në kujtesë vegimin e kujes së zgjatur për një gjëmë të pritshme, e cila në fakt e kishte marrë nismën e vet që nga ai cast kur i kishin mbledhur një e nga një, mu si me dorë, gjithë no të përzgjedhur me dhunë e të grabitur thujase zvarrë nga mjediset e tyre. Edhe fytyrat u kishin ngrirë e në to tani dallohej qartë gulmi i madh që u kishte ngurtësuar shpirtat e po i gropconte për t'i brejtur qikë e nga një, cikë deri në pikën e fundme.

Ishte pasdite.

Kur të njëzetedy kamionët qëndruan më në fund përpara kështjellës, ora ishte 16.11. Udhëtarët, krejt si të mpirë, zbrisnin dalëngadalë prej tyre e gjithsecili e shih-te mirë ndërkaq se: tërë atë udhë të gjatë e kishin bërë hipur mbi ndocë karakatinë të mbetura që nga koha

e luftës civile. Eh, lufta civile! Sa shumë plagë që kishhte hapur ajo luftë! Dhe ende ndihej duhma e saj. Kudo, në çdo cep të vendit, te çdo veprim; se edhe ky grumbull njerëzish që do të ndryhej për të vuajtur në këtë kështjellë s'ishte tjetër po veç rrjedhojë e drejtpërdrejtë e asaj lufte. Ajo tani kishte plot katër vjet që kish mbaruar, por njerëzve vazhdonte t'u qëndronte e ngulur si perronë në mendje. Në fund të fundit si çdo lloj lufte! Jo, jo, se një luftë e tillë kurrë nuk kish pasur gjasë në këtë vend, kurrë, ndaj dhe asnjëherë nuk mbahej mend një numër kaq i madh të burgosurish, një numër kaq i madh të internuarish. E cilët janë këta?, pyesnin bashkë me vështrimin e tyre njerëzit e qytetit; dhe përgjigjja pastaj sikur-sikur u dilte vetvetiu nga thellat e vetëdijes: armiq të regjimit janë. Brr. Mbylle gojën! Qepe! Kaq mjafton... Ç'jemi ne?, pyesnin të internuarit, por përgjigjja u mbetej e ngrirë te sytë. Askush s'e dinte sak çfarë me tamam kishte bërë. Gjithandej zhurmë, gjithandej britma kundër tyre — ti je armik. I shpronësuar je. Kundërrevolucionar je. Se pastaj, ç'kuptim do të kishte ajo fjala «përmbysje» që përmendej rëndom nga fitimtarët? Asnjë kuptim s'do të kish, ngaqë askush nuk do të trëmbej. Prandaj goditja duhej të përfshinte gjithçka. një rreth sa më të madh njerëzish, se vetëm ashtu do të kapej si e përse-ndëzuar përmbysja dhe fitorja e revolucionit social që kish sjellë barazinë, socializmin. Pa i zhbirë me rrënjë të gjithë ata që kishin mbjellë pabarazinë, nuk mund të vendosje dot barazinë — ja, kjo ishte arsyeja që sillte me vete fitimtari. Prandaj, çdo veprim i dhunshëm dukej i përlligjur. Luznia e fjalëve gjëmimtare të fitimtarit duhej patjetër t'ia hiqte njeriut dhëmbshurinë për njeriun; duhej patjetër t'ia mpinte mendjen me çdo mëtet, por sidomos me frikë, që ai të mos mendonte fare për atë tjetrin, të cilin shteti kish menduar ta quante armik. Kishte katër vjet që pushteti i ri po mundohej të kultivonte në mendjen e njerëzve mitin e frikshëm të armikut! Demoni duhej mishëruar në një portret të

dukshëm, dhe kjo tani ishte arritur — si mjerë ai që cilësohej armik! Sigurisht armik i popullit e i përparimit, kuptohet. Prandaj ai nuk mund të ishte më njeri e mbi atë mund të binte gjithçka — sëpata e shtetit mund të presë çdo dru që është rritur në pronën e saj. Kështu pra, e pse duhej të vrisje mendjen e të mendoje për gjithë atë njerëz që ishin sjellë aty? Apo, siç duket, nuk ke bësime të pushteti i ri. U pu, pu, — larg! se dhe vetëm një fjalë për të treguar keqardhje ndaj tyre mund të të bashkonte me ta, që jetën pastaj ta ngrysje dhe ti diku në ndonjë bodrum a në ndonjë kështjellë. Dhe jo vetëm, por me gjithë familjen — tërë fisi yt do të futej thellë e më thellë në jetën e të humburit, aty. gjithë po si një i shkallmuar nga një kohë e egërsuar që gjëmon rrungajë përmbi kokë. Jo, një të tillë kohë askush nuk e pat menduar; një të tillë qen të tërbuar kurrkush s'e pat parashikuar — ai të ndjek e të ndjek për të të shqyer, pasi është ndërsyer më parë nga vetë njeriu; prej atyre që, pasi kanë fituar në luftë, janë ulur nëpër poltrona të rehatshëm po si ministra, si gjeneralë, si oficerë, si policë, aty nga ku mund të lëshojnë urdhëra për të shpronësuar, për të burgosur ose për të grumbulluar njerëz, ja, kështu si këta, në ca vende të mbyllur që të shkrijnë krejt e të firojnë në gropën e errët të harresës.

Por çfarë kanë bërë më në fund këta njerëz të dënuar kaq mizorishë për të përfunduar kështu? A s'kanë qenë edhe këta si gjithë të tjerët: a nuk kanë pasë dashuruar, urryer a gënjyer edhe këta si çdo njeri? E kush po pyet tani për ca gjëra të tilla! Askush nuk e ka mendjen aty: ngadhënjimtari do të mbetet ngaherë ngadhënjimtar; ai gjithmonë, siç duket, është e thënë që ta bëjë po vetë ligjin pas lufte — e i munduri gjithherë po i mundur edhe pse, ku i dihet, ndoshta ky i mjerë as që e ka dashur luftën ku është mundur, por ka qenë i detyruar të futet aty se vetë ngadhënjyesi i saj e ka cytur me pahir t'i përvishet një ndërmarrjeje të atillë.

2.

Në orën 16.30 të gjithë ishin vënë në rresht e heshtazi po prisnin urdhërin e autoriteteve që të hynin në kështjellë. Vetëm fëmijët zhurmonin disi me ato ecejaket e tyre të gjalla, që, megjithatë, prapëseprapë dallonin që nuk bëheshin me lirshmërinë që kanë zakonisht veprimet e gjithë fëmijëve të botës. Ato sikur i pengonte një ngërç i brendshëm. Ai nuk i linte të çlirët, e këtë mund t'ua shihje edhe në fytyrat e vogla si një tis zbeh-tësie që afërmendsh. s'ishte tjetër, veç shprehje e frikës së tyre ende të pashpjeguar.

Akoma s'ishte errur, por, megjithatë vargu i tyre i gjatë dy e nga dy, që niste disa metra para portës së madhe të kështjellës e shtyhej pastaj krejt si një hije e murme, sikur e kishte pushtuar befasi të gjithë udhën e karshët që lidhte rrugën automobilistike me kështjellën. Qetësi. Kishte disa çaste që as bilbilat e policëve nuk dëgjoheshin më, prandaj heshtja, herë-herë, kur rreshtnin edhe zërat e fëmijëve, i jepte atij vargu njerëzish solemnitetin e procesionit të një varrimi. E pse, a s'e kishin varrin mu aty përballë tyre?: një varr të stërmadh, të zi e të gurtë që e kish hapur sakaq krejt edhe portiën e madhe, të rëndë e të gemtë, barabar si ta kish çapëluar me kast atë gojë të përcudnuar veç për ta përrirë sa më shpejt tërë varganin që kish përpara. Dhe me të vërtetë, nuk se ishin pak në atë varg, po të gjithë bashkë bëheshin afër-afër pesëqind vetë... Po, po, plot pesëqind vetë janë, po thosh sakaq me vete Mark Ashta, komandanti i kampit të përgëndrimit: tek e shihte të gjithë rreshtin prej dritares së zyrës. Kurse nesër a pasnesër do të vinin edhe pesëqind të tjerë. Një mijë vetë... plot njëmijë frymë që do ta ngrysnin jetën në këtë kështjellë, mendoi pas pak dhe psherëtiu gjithë duke vështruar sahatin. Tani duhej të ngrihej, se ëa dalë ai nuk mund të fillonte hyrja e tyre në kështjellë: dhe ora ishte 16.36. Por, megjithatë, sikur po përtonte. Dicka

e pengonte. Një diç i pashpjeguar që ende nuk i qe shfaqur në mendje. Por në të vërtetë kështu e kish marrë këtë detyrë që në fillim, me përtim e me dyshim njëherësh.

Kishte dhjetë ditë që po e mendonte me vete dhe deri diku, me ato që kish dëgjuar, ia kish mbërritur më në fund ta ndërtonte disi tablonë e një kampi përqëndrimi. Ishte koha kur të gjitha radiot dhe gazetatat evropiane jepnin vazhdimisht lajme, intervista e të dhëna faktike për kampet gjermane të shfarosjes. Prandaj gjithmonë të bënte përshtypje të keqe e të ngrihej në mendje me ato ngjyra, pamja sa herë që përmendoj emri «kamp përqëndrimi». Por, megjithatë, ai ngaherë kish dashur ta bindte veten se të internuarit që i ishin dhënë në ruajtje e që do të ndryheshin në një kështjellë, sidokudó, patjetër që do të mbaheshin në kushte njerëzore. E ja tani, tek i shihte nga qelqi i dritares të gjithë ata njerëz, ashtu siç qenë, që zbrisnin prej kamionëve e viheshin në rresht, diçka i hiqte e diçka i shtonte në heshtje tablosë së vetëndërtuar. Veç ishte pikërisht kjo ama që e kish goditur ligisht dhe e kish nqipur në veprime. Njerëz të rrazbitur. Njerëz të shpërfytyruar. . . Jo, jo, këta s'janë njerëz, tha dikur me vete gjithë maraz, këta janë thjeshtë skeletë njerëzish. Por qëndroi për një hop se ajo fjala «skelet» që sapo kish shqiptuar, sikur e goditi së brendëshmi. Skeletë, murmuriti rishtaz nëpër dhëmbë e aty për aty belbëzoi: e pse duhej t'i sillnin deri në këtë gjendje? Në çast e hoqi vështrimin nga rreshti e me një farë nervozizmi u kthye pas, zgjati dorën dhe tërhoqi nga tryeza edhe një herë shkresën shoqëruese ku qenë regjistruar emrat e plotë të të internuarve. — një faqe, dy, tre, katër faqe me emra të renditur qartë: gratë veç e burrat veç. Kurse mu në fund të faqes së katërt, me ngjyrë të kuqe spikatte numri i përgjithshëm: 497. Pak më poshtë tij qe bërë ky shënim: «Njëmbëdhjetë të vdekur gjatë rrugës». Kaq e asgjë më tepër. Të vdekur gjatë rrugës, përsëriti me vete edhe një herë fjalët e shënimit që posa kish le-